

XV. YY. ŞAİRİ TÂLİ'Î'NİN MİSİR KASİDESİ*

Nusret GEDİK**

ÖZET

Tâli'î (ö. 925/1519), klâsik Türk edebiyatının temel kaynakları olan tezkireler başta olmak üzere dönemin diğer kaynaklarında da adı geçen önemli ve divân sahibi önemli bir şairdir. Fatih Sultan Mehmed (1451-1481) döneminde hazine kâtipliğine atanan şair, II. Bayezid (1481-1512) döneminde Şehzâde Mahmûd'un defterdarı olarak görev yapmış ve Yavuz Sultân Selîm (1512-1520) döneminde ise Yeniçeri kâtipliği görevlerinde bulunmuştur. Kaynaklarda kendisinden ve şürinden sitayişle bahsedilmesine ve divân sahibi olduğu söylenilmesine rağmen bugüne kadar şiirleri ortaya çıkmamış ve eserinin herhangi bir nüshasına rastlanılmamış olan Tâli'î'nin tarafımızdan yapılan çalışmalar neticesinde Türkçe Divân nüshasına ulaşılmıştır. Yayın aşamasında olan divânında yer alan Mısır redifli kasidesi de bu makalenin konusudur. Yavuz ile birlikte Mısır seferine katılan şair -muhtevadan anlaşıldığı kadarıyla- şiirini Mısır'ın fethedilmesinin hemen ardından söylemiştir. Büyük ihtimalle söylediği son kaside veya onlardan biridir. Zira şair sefer dönüşünden kısa bir süre sonra, 925/1519 tarihinde vefat etmiştir. Makalede Tâli'î ve Türkçe Divân nüshası hakkında bilgi verilerek, kasidenin muhtevası üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler

Tâli'î, XV. yy., Kaside, Mısır, Yavuz Sultan Selîm.

Giriş

XV. yy. klasik Türk şiiri açısından önemli bir dönemdir. Osmanlı Devleti bu yüzyılda beylikten devlete geçişte önemli adımlar atmış, özellikle İstanbul'un fethiyle birlikte Batı Türklerinin de bir kültür ve medeniyet başkenti İstanbul olarak tescil edilmiş, bizatihi Fatih tarafından bütün ilim adamları ile beraber şairler de büyük teveccühler görmüş ve saray tarafından desteklenmişlerdir. Böylesine uygun siyasî bir ortam, kültürde ve edebiyatta önemli gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Artık devletin gelişimi ile paralel

* Makalenin Geliş Tarihi: 04.02.2019 / Kabul Tarihi: 11.03.2019.

** Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / nusretgedik@hotmail.com

bir şekilde edebiyatın her alanında bir gelişme vukû bulacak ve Türk şairleri İranî etkiden de uzaklaşarak kendi orijinal hayal dünyaları ve üslupları sayesinde önemli eserler verecektir.

XV. yy.ın ikinci yarısında tahta ikinci defa geçen Fatih Sultan Mehmed (1451-1481)'in ilim, edebiyat ve sanata düşkün olması; âlim, şair ve sanatkârları himaye etmesinin yanı sıra bizatihi kendisi de *Divân* sahibi bir padişah'tır. II. Mehmed'in anadili Türkçeden başka Arapça, Farsça, İbranice, Rumca, Latince, Slavca ve Keldanice bildiği nakledilir. Fatih'in dönemin ilim adamları Molla Yegân, Molla Hüsrev, Hocazâde, Molla Gürânî gibi şahıslarla ilmî etütlerde bulunduğu bilinmektedir. Semâniye medresesini kurması ünlü matematik ve astronomi bilgini Ali Kuşçu'yu büyük meblağlar harcayarak Türkistan'dan İstanbul'a getirtmesi onun hem ilmî seviyesini hem de ilme verdiği değeri göstermesi açısından manidardır. Fatih, yalnızca doğu kültürüne vakıf bir padişah değildi. Onun Bizans tarih ve kültürüyle alakadar olduğu bilinmektedir. Birkaç batı diline aşina olması, Gentile Bellini gibi bir ressamın onun sarayında bulunması, dönemin bilim adamlarından Bizanslı Amirokis ile oğlunun himaye edilmesi ayrıca Angonali Kriakus'un Fatih'in kâtipliğini yapması, meşhur tarihçi Kritovulos'un sultanın nedimi olması onun ne kadar geniş bir bakış açısının olduğunu gösterir.¹

Anadolu sahasındaki ilk tezkireyi kaleme alan Sehî (ö. 955/1548-49) de Fatih'i "*Her cins latifeye kâbil, her çeşit hünere mâil, özellikle ilim ehline son derece rağbet gösterir ve iltifat ederdi ki hiç bir padişah etmemiştir... Bu bakımdan her kişi ilmi arzular, okumaya can atardı. Onun şâirler zümresine ettiği itibar ve verdiği şöhreti hiç bir padişah vermemiştir. Onun devrinde toplanan şâirler başka hiç bir padişah zamanında bir araya gelmemiştir. Onların her birine ulu dirlikler verir, her an huzuruna getirir ve karşılıklı şiir söyletirdi. Arab'dan ve Acem'den marifetli kimseleri aratır, buldurur ve korur, gözetirdi. Kısaca nâzîk tabiatlı, hüner sahibi, hünere her çeşidini seven, hüner sahiplerini koruyan bir kimseydi.*"² diyerek vasfetmektedir.

¹ Ersen Ersoy, "Fatih Devrinde Cinas Ustası Bir Şair: Hafî", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 11, 2013, s. 196.

² Sehî Beg, *Heşt Bihîşt*, Haz. Hakan Yekbaş, Kültür Bakanlığı E-Kitap Yayımı, s. 14-15.

İşte böyle bir padişah devrini yaşayan Türk edebiyatı, bu yüzyılda Şeyhî (ö. 834/1431?), Ahmet Paşa (ö. 902/1496-97?) ve Necâtî (ö. 914/1509) gibi önemli şahsiyetleri yetiştirmiş, daha adını burada sayamayacağımız pek çok âlim ve şair Türk kültürüne çeşitli sahalarda hizmet etmiştir.³ Bu şairlerden birisi de makalenin konusu olan ve bugüne kadar kaynaklarda *Türkçe Divân* sahibi olduğu belirtilmesine rağmen eseri ele geçmeyen Tâli'î'dir.

Doğumu ve gençlik yılları Fatih Sultan Mehmed dönemine denk gelmesi muhtemel olan şair, kısa bir süre Fatih'in hazine kâtipliği görevinde bulunmuşsa da, Türk edebiyatındaki asıl ününü daha çok II. Bayezid (1481-1512)'in şehzâdesi Mahmûd (ö. 913/1507-08)'un yanında edinmiş, burada Necâtî'nin başını çektiği bir şairler zümresi ile beraber edebî bir muhit içinde bulunmuş, daha sonra şehzâdenin vefatı üzerine II. Selîm (1512-1520)'in maiyetine girerek onun Yeniçeri kâtibi olmuş ve orduyla beraber Mısır seferine katılmıştır. Makalenin konusu bu sefer sonrası şairin padişaha yazdığı Mısır redifli kasidedir.

XV. yy. Şairi Tâli'î Hayatı ve Eserleri

Hayatı

Tâli'î'nin asıl adı Mahmûd'dur. Sadece *Heşt Bihîst*'de şairin adı Mehmed diye kayıtlıdır.⁴ Kastamonuludur. Âşık Çelebi'nin *Meşâirü'ş-Şu'arâ*'sında ihtiyatla belirttiği “Merhûm galiba Magnisa'dandur”⁵ tahmini ise kaynaklarda az da olsa zikredilmektedir. Doğumu, çocukluğu, gençliği, aldığı eğitim ilh. hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanılmamaktadır. Hesap ve kitabette, ferâiz ilminde yetenekli bir kimse olduğundan kaynaklar bahseder. Bu özelliklerinden dolayı II. Mehmed devrinde hazine kâtipliği görevinde bulunmuştur. Daha sonraki yıllarda ise II. Bayezid'in

³ Fatih dönemi edebiyatı hakkında daha fazla bilgi için bkz: Gönül Tekin, “Fatih Devri Türk Edebiyatı”, *İstanbul Armağam I Fetih ve Fatih*, Yayına Hazırlayan: Mustafa Armağan, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yay., İstanbul, (Tarihsiz); Atabey Kılıç, “Fatih Devri Türk Edebiyatına Genel Bir Bakış”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 14, 2003/1, s. 85-93.

⁴ Şehî Beg, *a.g.e.*, s. 104.

⁵ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, Haz. Filiz Kılıç, Kültür Bakanlığı E-Kitap Yayımı, s. 275.

oğlu Şehzâde Mahmûd'un⁶ maiyetinde dönemin diğer önemli şairleri Necâtî ve Sun'î (ö. 915/1509-10) ile birlikte bulunmuştur. Bu yıllarda Necâtî, şehzâdenin nişancılığını yaparken Tâli'î de defterdar olarak görev yapıyordu.⁷ Sun'î ise şehzâdenin divan kâtibiydi.⁸ Şehzâdenin yanında dönemin diğer ünlü şairleriyle birlikte görev yapan Tâli'î, buradaki hâmisinden ve görevinden dolayı mutlu olmalıdır. Zirâ şehzâde vefat ettiğinde;

Odlara yakdı bu felek-i bî-amân bizi
Gör nice çara günlere kodı cihân bizi

matla'ıyla başlayan bir mersiye kaleme almıştır.⁹ Hatta şair hâmisinin padişah olmasını da umduğunu belirterek hâl-i pür-melâlini şöyle anlatır:

Kevn ü mekân pâdişehi oldı dir iken
Âhır bu çarh-ı pür-sitem itdi talan bizi¹⁰

Şair ve şehzâde arasındaki ilişkinin sıkı olduğuna dair bir örnek ise dönemin resmî kayıtlarıdır. Dönemin resmî kaynaklarında da Tâli'î ismi mütemadiyen Şehzâde Mahmûd ile birlikte anılmaktadır.¹¹ Tarafımızdan basıya hazırlanan *Tâli'î Divânında* yer alan bu mersiyeden de anlaşıldığı kadarıyla şairin hâmisine karşı içten beslediği duygular ve onun ölümünden duyduğu derin üzüntü mezkûr mersiye'nin muhtelif beyitlerinde sıklıkla

⁶ II. Bayezid'in oğlu Şehzâde Mahmud'un hayatı, ailesi ve faaliyetleri hakkında daha fazla bilgi için bkz: Cevdet Yakupoğlu, "II. Bayezid'in Oğlu Şehzade Mahmud'un Hayatı ve Faaliyetleri", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6, S. 12, 2010, s. 319-339.

⁷ Latîfi, *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ*, Haz. Rıdvan Canım, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 2000, s. 372. Tâli'î'nin, şehzâdenin defterdarlığı görevinde bulunduğu ifadesinden şehzâdenin hem Kastamonu hem de Manisa sancakbeyliği görevi esnasında şairin de onunla birlikte maiyetinde olduğu anlaşılmaktadır.

⁸ Latîfi, *a.g.e.*, s. 359.

⁹ Tâli'î, *Divân*, vr. 174^a. Şehzâde Mahmud'un vefatının ardından yazılan bir diğer mersiye için bkz: Necâtî, *Divân*, Haz. Ali Nihad Tarlan, MEB Yay., İstanbul 1963, s. 110-114.

¹⁰ Tâli'î, *Divân*, vr. 174^a.

¹¹ İsmail Erünsal, *Türk Edebiyatının Arşiv Kaynakları*, Harvard Üniversitesi Yakın Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü Yay., Harvard 2008, s. 179.

dile getirilmektedir. Sadece mersiye değil *Dîvân*ında bulunan tarihler de şehzâde ile Tâli'î'nin sıkı bir bağı olduğunu ayrıca göstermektedir.

Şehzâdenin ölümünden sonra arkadaşı Necâtî, Manisa'da kalıp devlet görevinden el çekerken,¹² Tâli'î İstanbul'a dönmüş ve kısa bir süre sonra da Yeniçeri kâtibi olmuştur.¹³ Nitekim gazellerinin bulunduğu *Pervane Bey Mecmuası*'nda da şair hakkında "Kastamonuludur" ve "Sultan Selîm zamânında Yeniçeri kâtibi idi" kaydı bulunmaktadır (Vr. 156^b, 583^a).

Selîm-i Evvel devrinde sürdürdüğü Yeniçeri kâtipliği sırasında padişah Tâli'î ve Sücûdî'den Acem seferini anlatan birer tarih yazmalarını ister. Âşık Çelebi bu konu hakkında, Sücûdî'nin eserini gördüğünü, Tâli'î'ninkini görmediğini belirterek "Galiba yüze gelicek yüzü yoktur." der.¹⁴ Bu ifadelerden şairin bu işi beceremediği anlaşılmaktadır. Bu sebeple padişahıtan utanan şair, bir gün Yavuz Sultan Selîm tarafından sohbet davet edilir. İstenilen *Selîm-nâme*'yi yazamayan –veyahut yazsa da gün yüzüne çıkar(a)mayan-Tâli'î korkuyla Âhî Çelebi'ye "Sultan, sohbet sırasında kızar da Tâli'î'nin boynunu vur diye emrederse, cellat benim boynumu vurur mu?" diye sorar. Âhî Çelebi de "Evet." cevabını verince: "Bana böyle sohbet gerekmez. Zira pekmez, iğne yarasıyla meydana gelen baldan bin kere iyidir." demiş. Daha sonra ise bu bahsi işiten padişahın gönlü şaire kırılmış, kırıklık da gönlünden gitmemiştir.¹⁵

Belirli bir zaman sonra Amasya'da kışlanıldığında yeniçeri isyan edip Pîrî Paşa ve Dukâkinzâde'nin evini basınca oradan dönülmüştür. Tâli'î bu olay üzerine Yeniçeri'nin yaptıklarını bir kıt'a ile söylemiştir:

Keskin olduğu bu yeniçerinüñ
Dâ'imâ seyfi-kâti'î biledür

Yağdurur haşma tîr-bârânı
Harbenden berq-ı lâmi'î biledür

¹² Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, Haz. Aysun Sungurhan, Kültür Bakanlığı E-Kitap Yayımı, s. 521; Beyânî, *Beyânî Tezkiresi*, Haz. Aysun Sungurhan, Kültür Bakanlığı E-Kitap Yayımı, s. 113; Âşık Çelebi, *a.g.e.*, s. 275.

¹³ Kınalızâde Hasan Çelebi, *a.g.e.*, s. 521; Âşık Çelebi, *a.g.e.*, s. 275.

¹⁴ Âşık Çelebi, *a.g.e.*, s. 275.

¹⁵ Âşık Çelebi, *a.g.e.*, s. 275.

Žarrdur gerçi nefî de çoğdur
Çoğ muzırr var ki nâfi'i biledür

Güneşün yerde nef i çoğ ammâ
Bildirende menâfi' biledür

Sinâh-ı şems ü kamer bulur encüm
Mihir ü mâhuñ tevâbi'i biledür

Bahtı kördür bugün bu tã'ifenüñ
Ne yire varsa Tãli'i biledür¹⁶

Kıt'anın "Ne yire varsa Tãli'i biledür" mısraını işiten Yavuz Sultan Selîm "Yeniçeriler paşaların evlerini bastıklarında birlikteymişsin, malum oldu." deyince korkuyla: "Birlikteydim ama engellemeye gitmiştim" cevabını verir. Tezkireler ve diğer kaynakların verdiği bilgiye göre büyük bir korkuya kapılan şair kâtiplik görevinden feragat eder. Yavuz dönemi kaynakları üzerinde yaptığımız araştırmalar neticesinde Tãli'i'nin 924 senesinin Saferü'l-Muzaffer'inin 25. günü (8 Mart 1518) görevinden ayrıldığını tespit ettik.¹⁷ Dönemin anonim menâzilnamelerinden birinde Tãli'i'nin mezkûr tarihte, "oturak olduğı" belirtilmektedir. "Oturak olmak" deyiminin müellif tarafından halk ağzında yer aldığı şekilde "kötürüm olmak, elden ayaktan düşercesine hasta olmak" manasında mı kullanıldığı yoksa sadece "görevden çekildi" anlamına mı geldiğı şimdilik muallaktır. Belki dönemin sâir kaynakları da dikkate alınarak şairin fizikî bir rahatsızlıkla değil duyduğu korkudan kaynaklı psikolojik bir hastalıkla boğuştuğı düşünülebilir. Çünkü tezkire yazarları şairin o zamanki hâlini "pür-vehm" ve "havf"la anarlar. Lafız, hangi anlamda kullanılırsa kullanılsın bu tarihte şairin görevini bıraktığı ve yerine Ayasofya mütevellisinden Rüstem Çelebi'nin Yeniçeri kâtibi olduğu kesindir. Şair, dönem kaynaklarının verdiği bilgiye göre kısa bir süre

¹⁶ Tãli'i, *Dîvân*, vr. 170^b. Bu kıt'a tezkirelerde farklı beyitleri alınarak mütemadiyen tekrar edilmektedir.

¹⁷ Bu konuda bkz: Ali Seslikaya, *Yavuz Sultan Selim'in Sefer Menzîlâmeleri (Çaldıran, Kemah, Dulkadiroğlu Ve Mısır Seferi Menzîlâmeleri) ve Haydar Çelebi Ruznâmesi: Transkripsiyon ve Değerlendirme*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2014, s. 177.

sonra İstanbul'da vefat etmiştir. Bu kaynaklar tam bir tarih ise belirtmemektedir. Bazı kaynaklar şairin İstanbul'da vefat ettiğini ve mezarının burada olduğunu söylemektedir.¹⁸ Kimi tezkire yazarları da bundan bahsetmeyerek sadece görevinden ayrıldıktan kısa bir süre sonra vefat ettiğini belirtir.¹⁹ Sebebi tam olarak bilinmese de şairin hayatının son zamanlarına dair kaynaklarda muğlaklık olduğu açıktır. Şairler hakkında biyografik bilgiler ihtiva eden bir mecmuada ise Tâli'î hakkında farklı bir bilgi bulunmaktadır. Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet Bölümü K.479 numarada yer alan bu mecmuada²⁰ şair hakkında “Sultân Selîm Hân zamânından Yeniçeri kâtibi iken Ka'be-i Şerîfe giderken fevt olan merhûm ve mağfûr”²¹ ifadesi yer almaktadır. Bu kayıttan anlaşıldığı kadarıyla Tâli'î hem başkentten uzaklaşmak için hem de ibadetini yapmak için hacca gitmeye niyet etmiş olabilir. Böylece belki üzerindeki korkuyu atacak ve hayatının son günlerinde hac ibadetini de yerine getirecekti. Fakat bu arzusunu yerine getiremeden -büyük ihtimalle daha yola çıkmadan İstanbul'da- vefat etmiştir. Ölüm tarihi olarak elimizde tek bir kayıt bulunmaktadır. *Esmâ'ül-Müellifin*'de (Bağdatlı İsmail Paşa 1951: 412) verilen “925 sonlarında (Kasım 1519)” öldüğüne dair tek tarih kaydı şairin ölüm tarihidir.²²

Tezkireler Tâli'î'nin şiirlerinden övgüyle bahsetmişlerdir. Onun hakkında en ayrıntılı değerlendirme Latîfî Tezkiresi'nde bulunmaktadır. Latîfî'ye göre şair, büyük şairlerin ya ikincisi ya üçüncüsüdür. Şairlerin üstadı Zâtî onun için “Nısf-ı Necâtî'dir.” demiştir. Şiirden anlayanların “Türkçe söyleyen şairler arasında Necâtî'ye benzer temiz ve yüksek bir şair varsa o da budur.” dediğini aktaran müellif, onun şiirlerinde tercüme, traş,

¹⁸ Sehî Beg, *a.g.e.*, s. 104; Riyâzî, *Riyâzî'ş-Şu'arâ*, Haz. Namık Açıkgoz, Kültür Bakanlığı E-Kitap Yayımı, s. 210; Katip Çelebi, *Kesfî'z-Zünûn*, C. II, Tarih Vakfı Yay., İstanbul 2007, s. 656.

¹⁹ Gelibolulu Âlî, *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Haz. Mustafa İsen, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1994, s. 181; Âşık Çelebi, *a.g.e.*, s. 275-276; Beyânî, *a.g.e.*, s. 113; Kınalızâde Hasan Çelebi, *a.g.e.*, s. 521.

²⁰ Bu mecmua hakkında daha fazla bilgi için bkz: Uğur Öztürk, “Tezkire Niteliğinde Bir Şiir Mecmuası”, *Turkish Studies*, Volume 8/1 Winter 2013, p. 411-428.

²¹ Uğur Öztürk, “a.g.m.”, s. 426.

²² M. Fatih Köksal, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Tâli'î Maddesi, 14.02.2019, çevrimiçi.

tazmin ve iktibas bulunmadığını, atasözleriyle bağlantılı şiirler olduğunu ayrıca belirtir. Yine daha önce söylenmemiş kafiye ve redifler şairin bir başka yönüdür.²³ *Dîvân*'ında yer alan beyitler, sanatlar ve hayaller daha önce kullanılmamış orijinal ifadelerdir.²⁴ Âşık Çelebi de eserinde şairin şiirlerinin şöretinin zâtına galip olduğunu söyleyerek şairin şiir gücünü över.²⁵

Tâli'î, XV. yy.ın önemli bir şahsiyeti olarak bugüne kadar edebî yönü hakkında mütaalalarda bulunulmamış bir şairdir. Bu makalede bir kasidesinden yola çıkarak şairlik yönünü göreceğimiz Tâli'î'nin kısa süre içerisinde edebî yönünü bütün hatlarıyla ortaya çıkararak ilim âlemine sunmayı ümit ediyoruz.

Eserleri

1. *Farsça Dîvan*:

Şairin Farsça şiirlerini havâ eseridir. Tezkirelerde şairin böyle bir eseri olduğundan bahsedilmez.²⁶ *Dîvân*'da 22 kasîde, 427 gazel, 19 kıt'a, 4 rubâi bulunmaktadır. Kütüphanelerde üç nüshası tespit edilen *Farsça Dîvân*, Sedat Kardaş tarafından çalışılmıştır.²⁷

2. *Târîh/Selîm-nâme (?)*:

Eserin tam adına dair kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Âşık Çelebi, Tâli'î ve Sücûdî'nin Yavuz Sultân Selîm'in emriyle Acem seferi hakkında

²³ *Dîvân*'ını yayıma hazırlarken gördüğümüz kadarıyla Latîfi bu tespitlerinde son derece haklıdır. Şairin oldukça farklı kafiye ve redif tasarrufları bulunmaktadır.

²⁴ Latîfi, *a.g.e.*, s. 372-374.

²⁵ Âşık Çelebi, *a.g.e.*, s. 277.

²⁶ Topkapı Sarayı arşivinde bulunan ve II. Bayezid'in kitaplığı için 909/1503 tarihinde hazırlanmış olan katalogdaki kayda göre padişahın kütüphanesinde Tâli'î'nin *Farsça Dîvân*'ı bulunmaktadır. Bu bilgiden hareketle mezkûr eserin 909/1503 tarihinden önce toplandığı sonucu ortaya çıkar. Daha fazla bilgi için bkz: Erünsal, *a.g.e.*, s. 256.

²⁷ Bu çalışma ve daha fazla bilgi için bkz: Sedat Kardaş, *Tâli'î'nin Farsça Dîvanı ve Necâti Bey Dîvanı ile Mazmunlar Açısından Mukayesesi (İnceleme - Edisyon Kritik - Transkripsiyonlu Metin - Tercüme -Mukayese)*, Erzurum Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2012.

mensur bir tarih yazma işine giriştikleri, ancak muhtemelen berbatlığından dolayı Tâli'î'nin metni ortaya çıkaramadığını; Gelibolulu Âlî ise ikisinin de manzum mensur birer eser ortaya koyduklarını, fakat değersizlikleri nedeniyle ikisinin de şöhret bulamadığını belirtmiştir.²⁸ Kütüphanelerde de henüz bir nüshası tespit edilememiştir.

3. *Türkçe Dîvân:*

Şairin Türkçe şiirlerini topladığı eseridir. Şairin *Türkçe Dîvân*'ı olduğu *Latîfî Tezkîresi*'nde kayıtlıdır.²⁹ Bugüne kadar sadece mecmualardaki şiirleri bilinen Tâli'î'nin *Türkçe Dîvân* nüshası yapılan katalog taramaları neticesinde tarafımızdan tespit edilmiştir. Yurtdışı kütüphanelerde yapmış olduğumuz taramalar neticesinde Tâli'î'nin kaside, terci-bend, gazel, kıt'a ve müfredlerini içeren *Dîvân* nüshası Fransa Milli Kütüphanesi Turc 270'de kayıtlı olan bir *Dîvânlar Mecmua'sının* 168^a-209^b varakları arasında ve sayfa kenarlarında bulunmaktadır. Yazma eserin herhangi bir yerinde istinsah kaydı ise bulunmamaktadır. Lâkin muhtevâsından anlaşıldığı kadarıyla mecmua XVI. yy.'a tarihlendirilebilir. İlk sayfada bir tesahüp kaydı vardır ki o da 1060/1650 tarihini göstermektedir. 168^a'da "Dîvân-ı Tâli'î Tâbe Serâhu ve Cea'le'l-Cennete Me'vâhu" kaydı ile Tâli'î'nin şiirleri dîvân tertibi gözetilerek başlamaktadır. Başlıktan anlaşıldığı gibi nüsha Tâli'î'nin ölümünden sonraki bir tarihe aittir. Yazma, katalog kayıtlarına göre 21*13.5 boyutlarında, 322 varaklık nestalik bir hatla tek elden çıkmış bir nüshadır. Tamamen şair *Dîvân*larından müteşekkildir.

Mecmua, Sadece *Tâli'î Dîvânı* nüshasını barındırması açısından değil tespitlerimize göre klasik Türk Edebiyatının diğer şairleri için de son derece önemli bir yazmadır. Yine bu mecmua sayesinde bugüne kadar ele geçmeyen nüshasını tespit ettiğimiz ve tarafımızdan yayıma hazırlanan *Kâtibî (Seydi Ali Reis) Dîvânı* ile klasik Türk edebiyatındaki kayıp *Dîvân*lardan birisi daha eksilecektir. XV. ve XVI. yy. şairlerinin *Dîvân* nüshalarını muhtevî 322 varaklık bu mecmuanın içeriği ve edebiyatımızdaki önemi hakkında ayrıntılı bir makale hazırladığımız ve kısa süre içerisinde yayımlanacağı için özetle bu bilgileri vermekle iktifa ettik.

²⁸ M. Fatih Köksal, a.g.md.

²⁹ Latîfî, a.g.e., s. 372-374.

Son olarak *Tâli'î Dîvân*, şiir mecmualarında yer alan şiirlerle mukayeseli bir şekilde; şiirlerin nesre çevirisi, açıklamalar ve *Necâtî Dîvân* ile de üslup özellikleri karşılaştırılarak yayıma hazırlanmakta olup yakında ilim âlemine sunulacaktır. Burada Yavuz Sultan Selîm adına yayımlanacak özel bir sayıda ona sunulan bu kasideyi konu ettik.

Tâli'î'nin Mısır Kasidesi

Yukarıda kısaca hayatı ve eserleri hakkında bilgi verdiğimiz Tâli'î'nin *Dîvân*'ında yer alan kasidelerden biri Mısır redifli kasidesidir. Kaynakların şahitliğinde tarihî bilgilerden anlaşıldığı üzere Yavuz Sultan Selîm'in Mısır seferine katılan Tâli'î sefer başlangıcında "sefer" redifli kasidesini söylemiş³⁰ sefer sonrasında ise "Mısır" redifli kasidesi ile fethi kutlamıştır.

Mısır Kasidesi, 29 beyitten müteşekkil bir manzumedir. Manzumenin ilk beyitleri Osmanlı ordusunun Mısır'a girişini tasvir eder mahiyettedir. Tâli'î ilk iki beyitte Mısır'ın zaptedilmesinin sevinci ile dolup taşar gibidir. Yavuz'un devleti ile Mısır'ın zaptedildiğini belirten şair padişahın şevketinin bütün Mısır'ı kuşattığından söz açarak kasideye başlar. Ardından gelen beyitte ise askerlerin çokluğu ve bunların taşıdıkları bayraklar ile Mısır'ın bir lalezâra döndüğü belirtilir.

Mısır'ın toprağı Yavuz'un şehre girişiyle şereflenmiş ve onun atının ayağının tozu bile Mısır için mücevherli bir sürme olmuştur.

Sen şeh-süvâruñ atları ayağ(1) tozu bile
Kuñlü'l-cevâhir oldı ser-â-ser gubâr-ı Mısr [b. 4]

Yavuz Sultan Selîm, Mısır seferi sonucu alt ettiği Çerkeslerden gayret ü namus u ârı almış (b. 5) ve onları kendine tâbi kılmıştır. *Selîm-nâme*'lerde uzun uzun anlatılan olaylar Tâli'î'nin de gözünden kaçmamıştır. Kasidenin teşbib bölümünde şairin Mısır'ın fethedilmesinden duyduğu sevinç, Osmanlı askerlerinin tasviri ve bir bakıma Mısır medhiyesi sayılabilecek beyitler göze çarpmaktadır. Hatta Tâli'î'nin;

Altındadır behişt ya üstindedür anuñ
Ey kudret issi şâni'-i perverdigâr-ı Mısr [b. 8]

³⁰ Makalenin konusu "Mısır Kasidesi" olduğu için burada "Sefer Kasidesi" zikredilmekle iktifa edildi.

beyti iki asır sonrasında Nedîm (ö. 1143/1730)'in dilinde meşhur olacak;

Altında mıdır yoksa üstünde midir cennet-i a'lâ
El-ḥaḫ bu ne ḥâlet bu ne ḥoş âb u hevâdır

şeklinde ve bu sefer İstanbul için söylenecektir. Yukarıdaki örnekten anlaşıldığı kadarıyla bu hayal, Nedîm'den önce Tâli'î tarafından şiirde işlenmiş bir unsur olarak karşımıza çıkmıştır. Tâli'î Mısır'dan bahsederken Nil Nehri'ni de atlamaz ve Mısır'ın güzel nimetlerinin, yeşilliklerinin yanında Nil Irmağı'nın her daim akıllara geldiğinden bahseder.

[Her] ni'met-i nebâtı laṭîf olduğı bu kim
[Hep] Nîl ırmağıyla şorılır 'aḳâr-ı Mışr [b. 10]

Mısır deyince akla gelen bir ikinci husus ise tabii ki bu topraklarda yaşamış ve Kur'an-ı Kerîm'de hikâyeleri ahsenü'l-kasas olarak belirtilen Hz. Yûsuf ve Zeliha olacaktır.

Tâze olursa ḥüsn-i Zeliḫâ 'aceb midür
Cennet-mişâl dâ'im olurmuş bahâr-ı Mışr [b. 11]

Yûsuf da dönemin padişahı Yavuz ile birlikte anılacak ve Sultan Selîm "Yûsuf-ı zamâne" olarak vasedilecektir.

Ey Yûsuf-ı zamâne 'azîz-i ḥübân olur
Ednâ ḳuluñ ki sen olasın nâm-dâr-ı Mışr [b. 15]

Kasidenin 14. beyti girizgâh sayılabilecekken burada Yavuz Sultan Selîm, bir önceki Safevî seferine atıfla "Sayyâd-ı Dicle" olarak vasedilmektedir. 15. beyitten itibaren de medhiyye beyitlerini içeren kasidede padişah çeşitli yönleriyle övülmektedir. Padişahın etrafına lütuf ve ihsanlarda bulunmaktan hiç geri kalmadığı [b. 16], Hz. Peygamberin şeriatını sağlamlaştırdığı [b. 19], onun sayesinde Mısır minarelerinde Allah'ın adının yankılandığı [b. 17] vb., şair tarafından beyitlerde çeşitli tahayyüller ile işlenen unsurlardır. Yine Yavuz'un dünyayı yönettiği, Arap mülkünün bunun yanında adının anılmayacağı [b. 23] ve onun mülkünün hesabını yapanların bu

işte çaresiz kalacakları, yüz bin Mısır'ın gelirinin, padişahın bir haneden alacağı avarız vergisiyle ancak karşılaştırılabileceği [b. 24] gibi unsurlar kasidede göze çarpan hususlardandır. Bizatihi seferde bulunan ve yaşanan her şeye şahit olan Tâli'î bu beyitler ile aslında Yavuz Sultan Selim dönemindeki devletin kudret ve zenginliğini de gözler önüne sermektedir.

Kasidenin 25. beyti taç beyittir. Tâli'î bu beyitte kendisinden bahsederek onun padişahın vasıflarını saymakta bir nevi yetersiz kalacağını belirtir ve Mısır'ın büyük/küçük bütün meddahlarının yanında hükümdarın mehdinde bulunduğunu söyler. Bir sonraki beyit ise dönemindeki bir geleneğe işaret etmesi bakımından önemlidir:

Şîrîn lebûn kelâmı yiter Rûma armağan
Şeker olur hemîşe şehâ yâdigâr-ı Mısr [b. 26]

Şair, padişahın tatlı sözler isterken bunu o günkü bir gelenekle bağdaştırarak Mısır'dan Rûm'a armağan veya yadigâr olarak şeker getirildiği üzerinde durur.

Kaside Tâli'î'nin padişah ve devleti hakkında dua bölümü ile hitama ermektedir.

S o n u ç

XV. yy. Osmanlı Devleti'nin her alanda güçlenip büyüdüğü bir dönem olarak Türk şiirinin de kendi orijinalitesini yakaladığı bir devirdir. Bu devirde yetişen usta şairler elinde Türk şiiri gelişimini sürdürmüş ve altın çağ sayılabilecek XVI. yy.ın hazırlıkları yapılmıştır. Kaynaklarda kendisinden sitayişle bahsedilen Tâli'î de bu yüzyılın önemli bir edebî şahsiyetidir. Tezkirelerde *Türkçe Dîvân* sahibi olduğu belirtilmesine rağmen eseri bugüne kadar ele geçmeyen şairin şiiri hakkında bugüne kadar herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu yazı ile beraber ilk defa Tâli'î'nin bir kasidesi ilim âlemine sunulmuş ve kayıp eseri hakkında kısa bilgi verilmiştir. Kaynaklarda Necâtî takipçisi olduğu söylenen ve hayatının bir bölümünü de Necâtî ile birlikte geçiren şairin *Türkçe Dîvânı*'nı ortaya koymakla Türk edebiyatında kayıp *Dîvân* nüshalarından birisi daha gün yüzüne çıkacaktır.

Yavuz Sultan Selim ile birlikte Mısır seferine katılan şair, Mısır'ın fethi üzerine kısa sayılabilecek bir kaside söylemiştir. Kaside, Yavuz medhiyesi

olmakla birlikte aslında Mısır medhiyesi hüviyetini de taşımaktadır. Özellikle teşbib bölümlerinde Tâli'î Mısır'ın güzellikleri, güzelleri, havası suyu ilh. bahsetmektedir. Yukarıda görüldüğü üzere şairin Mısır hakkındaki bir tahayyülü kendisinden 200 yıl sonra Nedîm'e İstanbul Kasidesi'nde bir hayal örneği olmuştur. Tâli'î, her ne kadar Necâtî gibi etki alanı geniş bir şair olmamışsa da tezkirelerden anlaşıldığına göre döneminden sonra Türk şiirine etki etmiş bir şahsiyettir.

Metin³¹

Mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilin

Muzâri' -- + / - + - + / + -- + / - + -

1. Ey devletünle oldı musahhar diyâr-ı MıŖ
Vey Ŗevketünle tıldı ser-â-ser kenâr-ı MıŖ
2. Bayraklarıyla 'asker-i gerdün-me'Ŗerün
Ĥandân u Ĥurrem oldı yine lâle-zâr-ı MıŖ
3. Ĥün maĤdem-i Ŗerifün-ile kesb ider Ŗeref
Ĥâk-i süm-i semendün olur iftiĤâr-ı MıŖ
4. Sen Ŗeh-süvâruñ atları ayağ(1) tozı bile
KuĤlü'l-cevâhir oldı ser-â-ser Ėubâr-ı MıŖ
5. ĤoĖdan mu'izz-i salĤanadur gerĖi görmedi
Bu Ŗevket ü vağârı bu dârâtı dâr-ı MıŖ
6. ŖâĤâ tapuñla ĤaŖre degin ĤaĖ bu faĤr ider
Ĥerkesden etdi Ėayret ü nâmüs u 'âr-ı MıŖ
7. Elbette sen Skender-i Ŗânî için yine
Ĥâm-ı cihân-nümâ durur âyine-dâr-ı MıŖ
8. Altındadur behiŖt ya üstindedür anuñ
Ey Ėudret issi Ŗânî-i perverdigâr-ı MıŖ
9. Ėâyetde dil-nüvâz durur Ĥalkı ĤoŖ tutar
Ŗer'î müŖelleŖ-ile mey-i ĤoŖ-Ėüvâr-ı MıŖ
10. [Her] ni'met-i nebâtı laĤif olduğı bu kim
[Hep] Nîl ırmağıyla Ŗorılır 'ağâr-ı MıŖ
11. Tâze olursa Ĥüsn-i ZelîĤâ 'aceb midür
Cennet-miŖâl dâ'im olurmıŖ bahâr-ı MıŖ

³¹ Tâli'i, *Dîvân*, vr. 172^b-174^a.

12. Gül yüzlü leylî saçlu güzeller hevâsıla
 adr-ile ‘ıyd olur yine leyl ü nehâr-ı MıŖ
13. Serv ü enâr boylu güzellere kim bakar
 Deryâ-yı Nıldür ü bugün cüy-bâr-ı MıŖ
14. Şayyâd-ı Dicle mühr[e] koyup mâhî şayd ider
 Âhû gibi güzeller olurken nigâr-ı MıŖ
15. Ey Yûsuf-ı zamâne ‘azîz-i hûbân olur
 Ednâ uluñ ki sen olasın nâm-dâr-ı MıŖ
16. Sultân-ı bende-perver ü hâân-ı pür-kerem
 Sensin bugün cihânda eyâ Ŗehr-yâr-ı MıŖ
17. ‘Âlem seni ta‘accüb ider bu ‘aceb midür
 Allâhu ekber-ile olarsa menâr-ı MıŖ
18. ün devlet ü sa‘âdet-ile seyre ıasın
 Allâhu yensurakle³² olar reh-güzâr-ı MıŖ
19. Devründe mukem olmaa Ŗer‘-i Muammedî
 Dîn al‘asına amerî kimdür iŖâr-ı MıŖ
20. ‘Adl it [ki] dâd-ıla uta âfâı vüŖukuñ³³
 ‘Âlemde Ŗükr-ile duru[lu]r iŖtihâr-ı MıŖ
21. Dirlügi tiz dükendügi ıbilerüñ bu kim
 Tama alur imiŖ uludan bâc-dâr-ı MıŖ
22. Hâa budur ki oto lu olursa bârsuz(?)
 İnŖâf ü ‘adlün-ile yemîn ü yesâr-ı MıŖ
23. Kevn ü mekân ıfluñ olupdur Ŗehâ bugün
 Mülk-i ‘Arab ne nesne durur yâ diyâr-ı MıŖ

³² “Ve yensuraka (A)llâhu nasran ‘azîzâ(n)”, “Ve sana Allah, Ŗanlı bir zaferle yardım eder.”Kur’an-ı Kerîm, Fetih 48/3. *Kur’an-ı Kerim Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı, 13. Baskı, Ankara 2007.

³³ Kelimenin imlâsı vüŖukuñ olsa da vezin gerei bu Ŗekilde okundu.

24. ‘Älem senüñ hisâbın iderlerse mülk[ün]ün
Bir hâne-i ‘avârız olur şad-hezâr-ı Mışr
25. Kimdür ki Tâli‘î ide evşâf-ı şeh-r-yâr
Meddâh-ı şeh durur çü şıgâr u kiber-i Mışr
26. Şîrîn lebün kelâmı yiter Rûma armağan
Şekker olur hemîşe şehâ yâdigâr-ı Mışr
27. Nite ki devr ider bu felek [‘aksine]³⁴ anuñ
Nite ki şâbit ola yirinde medâr-ı Mışr
28. Hândân u hurrem ola gülistân-ı devletün
Zeyn oldı gönçe güller-ile nev-bahâr-ı Mışr
29. ‘Ömrün bahârı tâze vü ter ola dâ‘imâ
Ser-sebz olduğınca şehâ sebze-zâr-ı Mışr

KAYNAKÇA

- ÂŞIK ÇELEBİ, *Meşâ’irü’ş-Şu’arâ*, Haz. Filiz Kılıç, Kültür Bakanlığı E-Kitap Yayımı. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/59036,asik-celebi-mesairus-suarapdf.pdf?0> [18.02.2019, çevrimiçi].
- BEYÂNÎ, *Beyânî Tezkiresi*, Haz. Aysun Sungurhan, Kültür Bakanlığı E-Kitap Yayımı. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55835,beyani-tezkire-sipdf.pdf?0>, [18.02.2019, çevrimiçi].
- ERSOY, Ersen, “Fatih Devrinde Cinâs Ustası Bir Şair: Hafî”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 11, 2013, s. 195-216.
- ERÜNSAL, İsmail, *Türk Edebiyatının Arşiv Kaynakları*, Harvard Üniversitesi Ya-kın Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü Yay., Harvard 2008.
- GELİBOLULU ÂLÎ, *Künhü’l-Ahbâr’ın Tezkire Kısmı*, Haz. Mustafa İsen, Ata-türk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1994.

³⁴ Yazmada: ikiye

- KARDAŞ, Sedat, *Tâli'î'nin Farsça Divanı ve Necâtî Bey Divanı ile Mazmunlar Açısından Mukayesesi (İnceleme - Edisyon Kritik - Transkripsiyonlu Metin - Tercüme -Mukayese)*, Erzurum Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2012.
- KILIÇ, Atabey, "Fatih Devri Türk Edebiyatına Genel Bir Bakış", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 14, 2003/1, s. 85-93.
- KINALIZÂDE HASAN ÇELEBİ, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, Haz. Aysun Sungurhan, Kültür Bakanlığı E-Kitap Yayımı. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55834,kinalizade-hasan-celebipdf.pdf?0> [18.02.2019, çevrimiçi].
- KÖKSAL, M. Fatih, "Tâli'î" Maddesi, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 14.02.2019, çevrimiçi.
- LATÎFÎ, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*, Haz. Rıdvan Canım, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 2000.
- ÖZTÜRK, Uğur, "Tezkire Niteliğinde Bir Şiir Mecmuası", *Turkish Studies*, Volume 8/1 Winter 2013, p. 411-428.
- SEHÎ BEG, *Heşt Bihişt*, Haz. Hakan Yekbaş, Kültür Bakanlığı E-Kitap Yayımı. http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/56165,hest-bi-histpdf.pdf?0&_tag1=03EE5380B678F1063BF0A9ED54D2FA0DD771F0E5&crefer=CA7D8C68DB186302D3F9882C22D29B894E9ABDABDA34FA1F4FBD462123F9FC44 [18.02.2019, çevrimiçi].
- SESLİKAYA, Ali, *Yavuz Sultan Selim'in Sefer Menzîlnâmeleri (Çaldıran, Kemah, Dulkadiroğlu Ve Mısır Seferi Menzîlnâmeleri) ve Haydar Çelebi Ruznâmesi: Transkripsiyon ve Değerlendirme*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2014.
- TEKİN, Gönül, "Fatih Devri Türk Edebiyatı", *İstanbul Armağanı I Fetih ve Fatih*, Haz. Mustafa Armağan, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yay., İstanbul, (Tarihsiz).
- YAKUPOĞLU, Cevdet, "II. Bayezid'in Oğlu Şehzade Mahmud'un Hayatı ve Faaliyetleri", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6, S. 12, 2010, s. 319-339.

“15TH CENTURY POET TALİ’İ’S EGYPT QASIDA”

Abstract

Talı’i (d. 925/1519) is diwan holder poet, who is mentioned chiefly in the tezkires, which are the primary sources of classic Turkish literature, and other sources. The poet was appointed as the treasury clerk in Mehmed the Conqueror’s reign (1451-1481). He worked as the treasurer to Prince Mahmud, in Bayezid II’s reign. (1481-1512) Then he became a janissary clerk in Selim I’s reign. (1512-1520). Even though sources praise his poems and him and claim that he was a diwan holder, his poems were not unearthed and copies of his works could not be found up until this day. Thanks to our studies, his Turkish Diwan copy is found. This article deals with his Egypt rhymed poem that can be found in his diwan, which is about to be published. The poet who joined the expedition of Selim I’s to Egypt, according to his works’ contents, wrote his poems immediately after the conquest of Egypt. Most probably this was his last poem. For he died in 925/1519 after the expedition. In this paper, information about Tali’i and his Turkish diwan copy, contains of its contents will be studied.

Keywords

Tali’i, 15th century, qasida, Egypt, Selim I.